

5. Chabner, Davi-Ellen. Medical Language Instant Translator / Davi-Ellen Chabner. – Elsevier Health Sciences, 2010. – 344 p.
6. Fischbach, Henry. Translation and Medicine / Henry Fischbach. – John Benjamins Publishing, 1998. – 194 p.
7. Medical Translation & Interpreting: A Resource Guide. – American Translators Association, 2002. – 114 p.
8. Montalt, Vicent. Medical Translation Step by Step: Learning by Drafting / Vicent Montalt, Maria González-Davies. – Routledge, 2014. – 297 p.
9. Pilegard, Morten. Translation of medical research articles // Text typology and translation / edited by Anna Trosborg. – John Benjamins B.V., 1997. – P. 160–181.

УДК 811.111'42 : 821.111 «15»

Л. М. Грижак,

Чернівецький національний університет, м. Чернівці

РЕКУРЕНТНІСТЬ ДОМІНАНТНИХ ОЗНАК У ПОРТРЕТНИХ ОПИСАХ ПЕРСОНАЖІВ

Предметом вивчення в статті є мовні особливості портретних описів персонажів у англійській художній прозі 19 століття. Автором проаналізовано як за допомогою використання різних мовних засобів письменники вирізняють прикметні ознаки зовнішності літературних героїв, неодноразово повторюючи їх в описових фрагментах у тексті твору. Рекурентність домінантних ознак зовнішності героїв сприяє створенню їх цілісного образу.

Ключові слова: Вікторіанська художня проза, персонаж, портретний опис, зовнішність, рекурентність.

РЕКУРРЕНТНОСТЬ ДОМИНАНТНЫХ ПРИЗНАКОВ В ПОРТРЕТНЫХ ОПИСАНИЯХ ПЕРСОНАЖЕЙ

Предметом изучения в статье являются языковые особенности портретных описаний персонажей в английской художественной прозе 19 века. Автором проанализировано как с помощью использования различных языковых средств писатели выделяют отличительные признаки внешности литературных героев, неоднократно повторяя их в описательных фрагментах в тексте произведения. Рекуррентность доминантных признаков внешности героев способствует созданию их целостного образа.

Ключевые слова: Викторианская художественная проза, персонаж, портретное описание, внешность, рекуррентность.

RECURRENCE OF DOMINANT FEATURES IN CHARACTERS' PORTRAIT DESCRIPTIONS

The paper deals with the recurrence of dominant features in characters' portrait descriptions in the English prose fiction of the 19th century. The research was conducted on the material of two novels of the Victorian period in the history of the English literature – «Wuthering Heights» and «Jane Eyre» by Emily Brontë and Charlotte Brontë. The problem of portrait descriptions in the stated literary period as well as the repetition of definite properties in characters' portrayals, their influence on the creation of heroes' images have not been studied in detail by scholars yet.

The author of the research analyses language means used in the description of physical appearance of fictional characters in the aforementioned literary works and singles out those peculiarities in their aspect that were repeatedly accentuated by the writers, providing the relevant statistical data. These peculiarities are viewed as dominant ones. Various language means employed by the novelists to distinguish dominant features of characters' appearance fall into 5 groups. They are: recurrence of the same lexemes, use of complete and partial synonyms, use of contextual synonyms, use of derived words, and the usage of descriptive language structures to render the similar content. Repetition of certain properties in the characters' aspect contributes to the creation of their entire image.

Key words: Victorian fiction, character, portrait description, appearance, recurrence.

Створюючи образ персонажу в художньому творі, письменник використовує великий арсенал мовних та літературних засобів з метою втілення в цьому образі власних задумів, помислів та інтенцій. Інтегральною частиною в конструюванні завершеного образу персонажу в єдності його індивідуалізованих і типізованих характеристик є опис його зовнішності, який традиційно іменують портретним, оскільки він деталізує прикметні особливості зовнішності героя – його обличчя, фігури, одягу, міміки, жестів, манери триматися.

Метою цієї розвідки є дослідити повторюваність головних ознак в портретних описах (далі – ПО) літературних героїв у романах Вікторіанської доби, а саме використання авторами творів різних мовних одиниць з метою акцентування уваги на певних рисах зовнішності персонажів.

Актуальність дослідження зумовлена його антропоцентричним спрямуванням, оскільки об'єктом наукової уваги є опис зовнішності персонажа, який виступає образом людини в художньому творі.

Застосовуваний у роботі підхід до аналізу мовних явищ у художньому тексті, відносить її до одного з сучасних напрямів наукових пошуків у галузі лінгвістики тексту – антропоцентричного, який пов'язаний з інтерпретацією тексту в аспекті його породження (позиція автора) і сприйняття (позиція читача), в аспекті його дії на читача і в дериваційному аспекті [1, с. 16].

Портретні описи неодноразово були предметом вивчення мовознавців, які досліджували їх структурні, мовно-стилістичні атрибути, тощо на матеріалі різних мов. Зокрема, на матеріалі англійської мови такими є праці Ю. О. Башкатової [2], Т. В. Насалевич [3], І. В. Родіонової [4], О. Д. Шмідт [6] і ін.

Проте, незважаючи на велику кількість робіт, в яких аналізуються ті чи інші аспекти портретних описів літературних героїв, особливості зображення персонажів у художній прозі Вікторіанського періоду (1830-1901) не отримали належного висвітлення в мовознавчих працях сучасності. Серед наукових праць, які охоплюють визначений період часу і в яких порушені деякі аспекти портретного опису необхідно зазначити дослідження Ю. О. Башкатової [2], С. Ю. Селєзньової [5] і О. Д. Шмідт [6].

Зокрема, С. Ю. Селєзньова у процесі вивчення мовних і когнітивних механізмів репрезентації зовнішності людини в прозових художніх творах англійських та американських авторів XIX і XX століть приходять до висновку, що «у формуванні портретного опису персонажа беруть участь три групи лінгво-когнітивних засобів (механізмів): 1) стилістичні прийоми, 2) деталізація, 3) метафорична концептуалізація» [5, с. 184].

Ю. О. Башкатова, вивчаючи лінгвістичні особливості реалізації категорії інтертекстуальності в портреті персонажа на матеріалі творів англійської літератури XVIII–XX століть, пише, що «у романі XIX століття має місце тенденція до скорочення портретних описів у порівнянні з літературою попереднього періоду» і набуває особливого значення «лейтмотивна

деталь», результатом чого стало збільшення «частки динамічного портрета персонажа, зображення його кінесичної поведінки» [2, с. 64].

У свою чергу О. Д. Шмідт, простежуючи еволюцію художньої деталі, як мінімального комунікативно-значущого елементу художнього тексту, в словесному портреті на матеріалі творів британських авторів XVIII – XX століть, вирізняє констатуючі (емоційно-нейтральні / емоційно-забарвлені) та імплікуючі (емоційно-сутнісні / емоційні символи) деталі [6].

Короткий огляд праць з цієї тематики дає нам підстави вважати, що ПО персонажів у художніх творах Вікторіанської доби є недостатньо вивченими як у плані їх типології, так і мовної специфіки.

Новизна представленого дослідження полягає в аналізі мовних одиниць, використаних в ПО персонажів, які увиразнюють характерні риси зовнішності персонажів у романах Вікторіанської доби.

Методологічне або загальнонаукове значення роботи полягає в тому, що її результати сприятимуть поглибленню і розширенню знань стосовно мовних способів створення портретної характеристики персонажа та є внеском у розробку комунікативно-прагматичної теорії дискурсу.

Предметом вивчення в роботі стали мовні особливості портретних описів персонажів у романах Емілі Бронте «*Wuthering Heights*» [8] і Шарлоти Бронте «*Jane Eyre*» [7]. З досліджуваних творів обиралися ті персонажі, до описів зовнішності яких письменниці зверталися найчастіше. Зокрема, у першому романі прослідковано рекурентність основних ознак у ПО чотирьох героїв: *Mr. Heathcliff*, *Catherine Linton*, *Catherine Earnshaw* і *Hareton Earnshaw*, а в другому – *Jane Eyre*, *Mr. Rochester* і *Mr. St. John*. Неодноразове виокремлення певних ознак зовнішнього вигляду цих літературних героїв дає підстави вважати їх домінуючими і вказує на авторські задуми в конструюванні цілісного образу персонажу.

Так, з 58 описових фрагментів (далі – ОФ) зовнішнього вигляду *Mr. Heathcliff* можна виокремити 5 домінуючих ознак, на яких часто акцентувалась увага:

- темна зовнішність (17 ОФ) – темношкірий, чорні очі та волосся, наприклад: *dark-skinned gipsy* [8, с. 4], *with dark face and hair* [8, с. 105], *black eyes flashed* [8, с. 366], *his black brows* [8, с. 374];
- брутальність (13 ОФ), наприклад: *a rough fellow* [8, с. 38], *rough as a saw-edge* [8, с. 38], «*vulgar young ruffian*,» and «*worse than a brute*» [8, с. 76], *stern for grace* [8, с. 109], *the sarcastic, savage face* [8, с. 383];
- похмурий вираз (11 ОФ), наприклад: *rather morose* [8, с. 4], *a sullen, patient child* [8, с. 42], *threw double gloom over his countenance* [8, с. 60], *depressed brows* [8, с. 84], *the grim aspect of his countenance* [8, с. 332];
- неохайний, брудний вигляд (10 ОФ), наприклад: *the shabby coat* [8, с. 12], *a dirty, ragged, black-haired child* [8, с. 40], *the surface of his face and hands was dismally beclouded* [8, с. 60], *the dusky fingers* [8, с. 61];
- могутній, сильний (8 ОФ), наприклад: *a tall, athletic, well-formed man* [8, с. 109]; *a tough young fellow* [8, с. 211], *he is taller and bigger* [8, с. 235], *quite strong and healthy* [8, с. 370], *hard constitution* [8, с. 371].

Таким чином, *Mr. Heathcliff* постає перед читачами в образі брутального, сильного смаглявого чоловіка з чорним волоссям і очима, неохайний і брудний на вигляд. Такий образ є достатньо негативний і повтор, виокремлених зовнішніх рис, тільки підсилює його непривабливість.

У 38 портретних описах героїні *Catherine Linton* вирізняються такі атрибути її зовнішності:

- краса (10 ОФ), наприклад: *the most exquisite little face* [8, с. 10], *amiable lady* [8, с. 12], *she looked very well, and very handsome* [8, с. 38], *a real beauty in face* [8, с. 215], *smiling beauty* [8, с. 351];
- тендітність (10 ОФ), наприклад: *delicate neck* [8, с. 10], *she was slender* [8, с. 10], *small features* [8, с. 215], *her slender fingers* [8, с. 279];
- юний вік (6 ОФ), наприклад: *scarcely past girlhood* [8, с. 10], *the young lady* [8, с. 12], *did not look seventeen* [8, с. 13], *pretty girl-widow* [8, с. 36];
- золотисте кучеряве волосся (6 ОФ), наприклад: *very fair; flaxen ringlets, or rather golden* [8, с. 10], *yellow curling hair* [8, с. 215], *her golden ringlets* [8, с. 243], *her yellow curls* [8, с. 336].

Слабкість, красу та юність цієї героїні підкреслюється вибором Е. Бронте цих та інших мовних засобів, чіткі семантичне значення співвідносне з виділеними нами характеристиками.

Водночас образ ще однієї героїні, *Catherine Earnshaw*, є достатньо динамічним навіть у зображенні її вигляду – від квітучої краси до змарнілості, як наслідок хвороби. У 34 описових фрагментах зовнішності цього персонажу письменниця зосереджує увагу на трьох домінуючих ознаках:

- хворобливий вигляд (9 ОФ), наприклад: *her cheeks <...> assumed the aspect of death* [8, с. 135], *her ghastly countenance* [8, с. 138], *haggard aspect* [8, с. 179], *white cheek* [8, с. 182], *the colourless skin* [8, с. 182];
- розкішне волосся (8 ОФ), наприклад: *her bonny hair* [8, с. 48], *her beautiful hair* [8, с. 57], *with brown ringlets* [8, с. 59];
- хвороблива-збудливість (5 ОФ), наприклад: *blushing for all* [8, с. 66], *her cheeks flushed* [8, с. 67], *whose flushed cheeks* [8, с. 108], *flushed and gloomy* [8, с. 129].

У 29 портретних описових фрагментах *Hareton Earnshaw* Е. Бронте акцентує увагу на таких рисах його зовнішності:

- почервоніння від вияву різних емоцій (9 ОФ), наприклад: *the youth grew crimson* [8, с. 13], *his handsome features glowed with pleasure* [8, с. 351], *his face burnt with mingled rage* [8, с. 252];
 - грубий, неотесаний (9 ОФ), наприклад: *his dress and speech were both rude* [8, с. 11], *the rustic youth* [8, с. 12], *a ruffianly child* [8, с. 156], *as awkward and rough as ever* [8, с. 245], *the angry boor* [8, с. 252];
 - молодий вік (8 ОФ), наприклад: *the young man* [8, с. 11], *the youth* [8, с. 13], *well-made, athletic youth* [8, с. 224], *he was a young man* [8, с. 351];
 - вродливий (6 ОФ), наприклад: *it's such a beauty!* [8, с. 74], *an elf-locked, brown-eyed boy* [8, с. 124], *good-looking in features* [8, с. 224], *fellow is as handsome a rustic* [8, с. 341], *his handsome features* [8, с. 351];
 - неохайний (6 ОФ), наприклад: *a decidedly shabby upper garment* [8, с. 11], *unwashed hands* [8, с. 13], *dirty in garb* [8, с. 156];
- Виокремлені характеристики створюють контрастний образ героя, який, незважаючи на молодість, привабливість і емоційність, є, водночас, простакуватим, грубим і неакуратним на зовнішній вигляд.

З виділених для аналізу ПО персонажів у романі Ш. Бронте «*Jane Eyre*», саме опису зовнішнього вигляду головної героїні, *Джейн Ейр*, письменниця приділила найбільше уваги і в романі налічується 95 описових фрагментів, у яких часто повторювалися такі її особливості:

- блідий вигляд (17 ОФ), наприклад: *a white face* [7, с. 18], *pale and tired* [7, с. 261], *pallid wanderer* [7, с. 389], *looked very pale* [7, с. 486];
- виразні очі (15 ОФ), наприклад: *ardent eyes* [7, с. 83], *searching eyes* [7, с. 155], *these clear eyes* [7, с. 339], *a glowing eye* [7, с. 361];

- невеликий розмір (14 ОФ), наприклад: *the strange little figure* [7, с. 18], *a little nonnette* [7, с. 154], *Jane's little fingers* [7, с. 513];
- ординарність і простота у зовнішньому вигляді й одягу (13 ОФ), наприклад: *my dress <...> was quite simple* [7, с. 135], *you are not pretty* [7, с. 155], *I am so plain* [7, с. 479], *my usual Quaker trim* [7, с. 151];
- гарячковість, збудженість (10 ОФ), наприклад: *you look flushed and feverish* [7, с. 183], *feverish and fagged* [7, с. 309], *a burning glow mount to my face* [7, с. 397], *my crimsoned visage* [7, с. 398].

Перед нами постає образ невеликої, блідої дівчини, з достатньо скромним зовнішнім виглядом, проте з виразними очима і гарячковою збудженістю в окремих моментах життя.

Цілком протилежним є ПО іншого головного героя – *Mr. Rochester*, до опису якого Ш. Бронте зверталася 55 разів. У його зовнішності виділено такі характеристики:

- суворість (20 ОФ), наприклад: *stern features* [7, с. 134], *grim mouth, chin, and jaw* [7, с. 141], *firm, grim mouth* [7, с. 203], *scowling countenance* [7, с. 214], *sardonic face* [7, с. 214], *cross and crusty* [7, с. 315];
- масивність (16 ОФ), наприклад: *broad chested* [7, с. 141], *massive head* [7, с. 153], *granite-hewn features* [7, с. 153], *broad-shouldered* [7, с. 509];
- темна зовнішність (14 ОФ), наприклад: *a dark face* [7, с. 134], *sable waves of hair* [7, с. 154], *ebon eyebrow* [7, с. 167], *swarthy skin* [7, с. 167];
- широкі, масивні брови (8 ОФ), наприклад: *heavy brow* [7, с. 134], *broad and jetty eyebrows* [7, с. 141], *massive brow* [7, с. 203], *eyebrows have become as thick as my finger* [7, с. 302], *brow of rock* [7, с. 498].

Таким чином, письменниця створює образ сильного, великого чоловіка суворого на вигляд з густими навислими чорними бровами.

Портретні описи останнього досліджуваного персонажу, *Mr. St. John*, траплялися у романі Ш. Бронте 32 рази, в яких письменниця неодноразово звертала увагу на наступні атрибути його зовнішності:

- класична врода (13 ОФ), наприклад: *a Greek face very pure in outline quite a straight, classic nose quite an Athenian mouth and chin* [7, с. 396], *a handsome fellow* [7, с. 479], *a graceful Apollo* [7, с. 509];
- блідість (8 ОФ), наприклад: *high forehead, colourless as ivory* [7, с. 396], *his hand looked wasted like his face* [7, с. 436], *bloodless lip* [7, с. 476];
- блакитні очі (7 ОФ), наприклад: *blue pictorial-looking eyes* [7, с. 396], *his eye was a cold, bright, blue gem* [7, с. 473], *tall, fair, blue-eyed* [7, с. 509];
- суворість (7 ОФ), наприклад: *his gaze, grave almost to displeasure* [7, с. 415], *his marble-seeming features* [7, с. 424], *young and austere* [7, с. 419];

Ці та інші мовні одиниці створюють образ вродливого, блакитноокого чоловіка суворого і блідого на вигляд.

Рекурентність зазначених рис зовнішності персонажів відбувається в результаті використання письменницями різних мовних засобів, зокрема:

1) повтору тих самих лексичних одиниць: *a dirty boy – you are so dirty; yellow curling hair – yellow curls; cheeks flushed – flushed cheeks; blushing bashfully – blushed crimson; features glowed – his face glowed; the angry boor – that boor; a handsome fellow – a handsome man* і ін.

2) використання синонімічних слів, наприклад: *sullen – overcast; ferocious – vicious – savage – rough; ragged – shabby; tough – strong; exquisite – beautiful – pretty – handsome; blush – flush; frail – feeble, black – ebon – sable; little – small; plain – simple* тощо;

3) застосування контекстуальних синонімів, наприклад: *beautiful – amiable; black – dark; dirty – dusky – beclouded; fair – flaxen – golden – yellow; grim – cross – grave – stern; heavy – massive; rough – vulgar; sullen – surly – morose; strong – hard; slender – delicate; pale – white – colourless – bloodless – blanched; haggard – ghastly; flush – burn – glow – redden, nerveless – languid – feeble; simple – Quakerlike* і ін.;

4) вживання споріднених слів, наприклад: *dark – dark-skinned; sullen – sullennes; ferocity – ferocious; beauty – beautiful; girl – girlhood – girl-widow; rude – rudeness; young – youth; broad – breadth; strong – strength; square – squareness, grim – begrimed; harmony – harmonious* і ін.;

5) передача аналогічного змісту дескриптивними структурами, наприклад: *ferocious – worse than a brute; young – scarcely past girlhood, pale – assumed the aspect of death; sphynx-like expression; flush – her whole complexion in a blaze, a bright spot of colour, crimsoned visage; stern – marble-seeming features* тощо.

У підсумку зазначимо, що вивчення мовних особливостей портретних описів персонажів у Вікторіанську добу показало, що створюючи певні образи персонажів автори аналізованих творів використовували різні мовні засоби з метою виокремити прикметні ознаки в їх зовнішності і привернути увагу читача до цих рис.

Результати дослідження можуть бути використані для здійснення подальших наукових пошуків у галузі лінгвістики тексту, зокрема лінгвістичної інтерпретації художнього тексту.

Література:

1. Бабенко Л. Г. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика : учебник ; практикум / Л. Г. Бабенко, Ю. В. Казарин. – 6-е изд.. – Москва : Флинта Наука, 2009. – 495 с.
2. Башкатова Ю. А. Интертекстуальность словесно-художественного портрета : учеб. пособие / Ю. А. Башкатова ; ГОУ ВПО «Кемеровский государственный университет». – Кемерово : Кузбассвузиздат, 2006. – 143 с.
3. Насалевич Т.В. Портретний опис у різних типах тексту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / Т.В. Насалевич. – Одеса, 2003. – 16 с.
4. Родионова И. В. Портрет в строе текста современного английского рассказа : дис. ... канд. филолог. наук : 10.02.04 / Родионова Ирина Владимировна. – Тула, 2003. – 164 с.
5. Селезнева С. Ю. Языковые средства и когнитивные модели описания внешности персонажей в англоязычной художественной прозе : На материале произведений английских и американских писателей XIX и XX вв. : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / С. Ю. Селезнева. – М., 2001. – 28 с.
6. Шмидт Е. Д. Эволюция художественной детали в тексте словесного портрета : на материале английской художественной прозы XVIII-XX вв. : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / Е. Д. Шмидт. – Санкт-Петербург, 2006. – 20 с.
7. Brontë E. *Wuthering Heights* / E. Brontë. – London : Penguin Classics, 2002. – 416 p.
8. Brontë C. *Jane Eyre* / C. Brontë. – London : Penguin Classics, 2006. – 624 p.